ואתחנן ג

א. ההבנה בדברי רש"י „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם"

על שתי המילים האחרונות בפרשתנו – „(ושמרת את המצוה... אשר אנכי מצוך) היום לעשותם" – מפרש רש"י[1]: „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם".

המפרשים מסבירים[2], שפירוש רש"י זה בא בהמשך לפירושו על הפסוק הקודם „ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו – בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא", כלומר: הקדוש־ברוך־הוא משלם לרשע את שכרו על מעשיו הטובים בעולם הזה כדי שלא יהיה לו עולם הבא –

ובהמשך לזה אומר הפסוק „ושמרת... היום לעשותם" – „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם", שאצל צדיקים הוא להיפך: השכר שלהם אינו „היום", בעולם הזה, אלא „למחר לעולם הבא". משום ש„שכר[3] מצוה בהאי עלמא ליכא"[4] (=שכר המצוות אינו בעולם הזה).

הבנה זו בדברי רש"י, תואמת את דברי הגמרא[5] – מקורו של פירוש רש"י זה – שם מובא המאמר „היום לעשותם... ולמחר לקבל שכרם" בהמשך למאמר על הפסוק „לא יאחר לשונאו"[6] – „לשונאיו הוא ד„לא יאחר" אבל יאחר לצדיקים גמורים, והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (= מהו שנאמר) .. היום לעשותם .. היום לעשותם למחר לקבל שכרם".

זאת אומרת, בדבריו „למחר לקבל שכרם", מתכוון רבי יהושע בן לוי לומר שהקדוש־ברוך־הוא (בדוקא) „מאחר" את שכר הצדיקים הגמורים (עד „למחר", לעולם הבא).

---

1) ראה שקו"ט במפרשי רש"י (רא"ם, גו"א, דבק טוב, משכיל לדוד. ועוד) – ההכרח בפשש"מ לפירוש זה.

2) באר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן. וראה ס' זכרון כאן. לבוש האורה ר"פ עקב.

3) קידושין לט, ב. חולין בסופה.

4) ס' זכרון ולבוש האורה שם. וראה פרש"י

לאבות* פ"א מ"ג: לפי שאין שכר מצות בעולם הזה .. היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם.

– אבל כמדובר כ"פ, פרש"י עה"ת לחוד ופרש"י על הש"ס לחוד –

ולהעיר מפרש"י ר"פ וישב (לז, ב): ועוד נדרש כו' לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז (נת' בלקו"ש וישב תשמ"ז). פרש"י אחרי יח, ה (וברא"ם שם. וראה רמב"ן שם. וראה לקמן בפנים סוס"ג).

5) עירובין כב, א.

6) פסוק שלפנ"ז (ז, י).

*) כ"ה גם (בשינוי ל' קצת) בפרש"י למס' אבות שר"ל לאחרונה מכת"י (ירושלים, תשל"ג).

ב. לא מסתבר בדרך הפשט שאין שכר למצוות בעולם הזה

אך קשה לקבל פירוש זה בדברי רש"י, כי:

א) לפי זה היה לרש"י להדגיש – בדומה לגמרא – את הניגוד בין הפסוקים, שבפסוק זה („ושמרת... היום לעשותם") מדובר (כבר לא אודות „שונאיו", אלא) אודות צדיקים גמורים*[6]. אך מלשונו הסתמית של רש"י „היום לעשותם, ולמחר..." – מבלי להצביע על הבדל כלשהו – משמע, שרש"י בא לומר כלל הנוגע לכל בני ישראל[7].

ב) ועוד ועיקר: כיצד יתכן לומר כי לפי פירוש רש"י – בהתאם לפשוטו של מקרא – אין שכר על המצוות בעולם הזה („שכר מצוה בהאי עלמא ליכא"), בה בשעה שפסוקים רבים בחומש כוללים הבטחות לברכות גשמיות רבות עבור קיום התורה והמצוות – ובלשון הכתוב[8]: „אם בחוקותי תלכו... ונתתי גשמיכם בעתם" (עם כל הברכות המנויות בפרשה). ויתירה מזו: תיכף לאחר הפסוק שלנו באים הפסוקים[9] „והיה עקב תשמעון... ואהבך וברכך... וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך... ברוך תהי'... והסיר... ואכלת...[10]?!

ג. דחיית ההסבר שברכות גשמיות אינן „שכר"

המפרשים[11] מתרצים על פי דברי הרמב"ם[12] הידועים, אשר שכר המצוות לאמיתתו הוא חיי העולם הבא, וכל היעודים הגשמיים נועדו רק בכדי „שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו .. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כו' כדי שנזכה לחיי העולם הבא".

וזו הכוונה „למחר לעולם הבא ליטול שכרם" – משום שהשכר האמתי על קיום המצוה – בלשון הרמב"ם שם: „סוף מתן שכרן של מצוות" – הוא חיי העולם הבא, ועל זה נאמר „שכר מצוה בהאי עלמא ליכא".

6*) וכן הו"ל להדגיש „אבל יאחר לצדיקים כו'" (דלא כ„שונאיו" ש„לא יאחר"). וע"ד לשון רש"י לקמן האזינו לב, ד.

7) אף שכמובן לא נכלל בזה „שונאיו" שבפסוק הקודם – מ"מ מובן ג"כ שלא כל העובר על מצות הוא מ„שונאיו" ח"ו. והו"ל לרש"י לפרש (כבגמרא) שכאן איירי בצדיקים (גמורים) דוקא.

8) ר"פ בחוקותי.

9) ר"פ עקב.

10) בלבוש שם תי' שזוהי כוונת רש"י בפירושו (ר"פ עקב) עה"פ „והי' עקב תשמעון" – „אם המצות הקלות כו' תשמעון", ששכר מצות בעוה"ז הוא רק על מצות קלות. ע"ש. וכבר הקשה עליו בצידה לדרך שם. ע"ש באורך.

11) צידה לדרך שם. וראה גם באר מים חיים שבהערה 2.

12) הל' תשובה פ"ט ה"א (וראה שם כל הפרק. פיה"מ שלו סנהדרין ר"פ חלק ד"ה ועתה). ובצידה לדרך שם, שכ"כ „שאר מחברים המפורסמים קמאי דקמאי ובתראי ז"ל .. וכ"כ רבינו בחיי" (ר"פ עקב).

אך לא ניתן להניח כי זו שיטת רש"י בפשוטו של מקרא – כי

[מלבד העובדה שאילו זו היתה אכן דעתו, היה לרש"י – שכתב את פירושו בלשון ברורה – לציין במקום כלשהו אבחנה זו[13]: שהייעודים הגשמיים שבתורה אינם שכר המצוות; או לאידך: להדגיש כאן בפסוק שהמדובר הוא (לא על ה"שכר" המדובר בתורה בדרך כלל, אלא) אודות "סוף מתן שכרן", וכיוצא בזה – הרי]:

א) בפסוק[14] העוסק בייעודים הגשמיים "והפריתי אתכם והרביתי אתכם" – מפרש רש"י על המילים "ופניתי אליכם": "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו'" – ומזה ברור כי דעת רש"י על התורה היא שהברכות בעולם הזה אינן רק ענין צדדי (כדי להסיר את המניעות על קיום המצוות) אלא בבחינת "לשלם שכרכם", שכר על העבודה עצמה, בדיוק כמו שכר המשולם לפועלים[15].

ב) בכלל, קשה להסכים שרש"י בפירושו על התורה מפרש כדעה הסוברת "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", כי: מקור ויסוד שיטה זו הוא בפסוקים "למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך"[16] (שנאמר לגבי מצות כיבוד אב ואם), ו"למען ייטב לך והארכת ימים"[17] (שנאמר לגבי מצות שילוח הקן), שפירושם: "למען ייטב לך – לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך – לעולם שכולו ארוך"[18].

אך רש"י בפירושו על התורה לא מביא על הפסוקים הנ"ל את הפירוש "עולם שכולו טוב .. שכולו ארוך". ואדרבה: מסתימת לשון רש"י על הפסוק[19] "כבד... למען יאריכון ימיך" – "אם תכבד יאריכון ואם לאו...", ובדומה לכך על הפסוק[17] "שלח

---

13) ולכן לכאורה אא"פ לתרץ עפמ"ש בחדא"ג מהרש"א (קידושין שם) לחלק בין זכות הרבים ש"מעשים הטובים מביאים להם כל הברכות והטובות שנזכרו בתורה גם בעוה"ז כו' אבל ר"י לא אמר כן (דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא) אלא ביחיד" – כי חילוק זה לא נרמז כלל בפרש"י עה"ת (ואדרבה: מפרש"י בחוקותי (כו, ח) מוכח שגם ביחיד השכר הוא בעוה"ז).

14) בחוקותי שם, ט.

15) בפרש"י שם מסיים "כדאיתא בתו"כ", ובמפרש"י התו"כ (ראה קרבן אהרן, מלב"ם. ועוד) שם, דלשון התו"כ "היו ישראל בעוה"ז מבקשים כו' אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם" היינו דלישראל יהי' שכר רוחני לעוה"ב.

אבל ראה לקו"ש [המתורגם] חי"ז (ע' 346 והערה 20 שם) שאא"פ לפרש כן בפרש"י, שהרי בפשש"מ מפורש בכתוב זה (וכן בכתובים שלפנ"ז ושלאח"ז) שכר גשמי (אף שאח"כ – פסוק יא־יב (ובפרש"י) – נאמר גם שכר רוחני). ועכצ"ל שגם שכר גשמי הוא תשלום העבודה,

[אלא שבתשלום העבודה גופא יש ב' מיני תשלום: שכר גשמי בעוה"ז (שהוא השכר המפורש בתורה), והשכר הרוחני בג"ע ועוה"ב. ולהעיר מפרש"י פרשתנו ג, כו ד"ה רב לך ("ד"א"); פרש"י אחרי הנ"ל סוף הערה 4].

16) פרשתנו ה, טז.

17) תצא כב, ז.

18) קידושין שם. ובחולין שם – בסדר הפוך.

19) יתרו כ, יב (ובפרשתנו אינו מפרשו – כי "כבר פירשתים" (פרש"י פרשתנו ה, ז)).

תשלח... למען ייטב לך..." – "אם מצוה קלה... אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצוות חמורות" – מוכח, שרש"י סובר, כי פשוטו של מקרא הוא שמדובר באריכות ימים וטובה כפשוטן בגשמיות[20] (וכזה הוא גם "מתן שכרן של מצוות חמורות"[21]).

וחוזרת הקושיא למקומה: כיצד אומר רש"י כאן בסיום פרשתנו ובפשטות "ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם"?!

ד. שתי הדרשות בגמרא על תיבות אלו

גם לא "חָלָק" בלשון רש"י:

המאמר "היום לעשותם, ולמחר (לעולם הבא) ליטול שכרם" מובא בשני מקומות בתלמוד – במסכת עירובין[5] ובמסכת עבודה־זרה[22], אך בשינוי לשון:

במסכת עירובין הלשון "היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם למחר לקבל שכרם". ובמסכת עבודה זרה נאמר: "היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום ליטול שכר".

וטעם השינוי מובן בפשטות: מהפסוק "היום לעשותם" לומדת הגמרא שני דברים שונים: (א) את הדיוק במילת "היום" – שעשיית המצוות, "לעשותם", היא היום דוקא, ולא "למחר" לעולם הבא. (ב) את הדיוק במילה "לעשותם" – שהזמן "היום", בעולם הזה, מיועד "לעשותם" דוקא, ולא בכדי "לקבל שכר".

וזו משמעות דיוק הלשון[23] במסכת עבודה־זרה[24] "ולא היום ליטול שכר" – משום שהלימוד כאן (הוא לא בצד החיוב, שהשכר הוא "למחר", אלא) בצד השלילה, ש"היום", העולם הזה, מיועד דוקא "לעשותם", אך אינו זמן המיועד "ליטול שכר" – שכן "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא".

ועל פי זה, אם נפרש שכוונת רש"י כאן היא לכך שאין שכר על המצוות בעולם הזה – כלומר: שבמילה "היום לעשותם", מחדש הפסוק שהקדוש־ברוך־הוא לא משלם לצדיק בחייו בעולם הזה, בניגוד ל"שונאיו" ש"בחייו משלם לו גמולו הטוב" – היה מתאים יותר הניסוח בדומה למופיע במסכת עבודה זרה "ולא היום ליטול שכרם"[25].

---

20) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 139 הערה 2.

21) ודלא כפירוש הלבוש – ראה הערה 10.

22) ג, א. ד, ב (בשינוי ל' קצת).

23) ראה גם תו"ת כאן אות יח.

24) וברי"ח עירובין גריס גם שם "ולא היום". – וראה יל"ש סוף פרשתנו שמביא ב' הלשונות יחד: היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם, היום לעשותם ולמחר ליטול שכרם! וראה דק"ס עירובין שם.

25) קושיא גמורה אינה, כי י"ל שרש"י רוצה להדגיש "למחר לעולם הבא", וזה כולל בדרך ממילא "ולא היום".

ה. הביאור נעוץ בדיוק לשון רש"י

ויש לומר, כי רש"י מבהיר את כל השאלות האמורות בדיוק לשונו – „ולמחר... ליטול שכרם".

– במסכת עירובין (בנוסח שלפנינו[26]) הלשון „למחר לקבל שכרם", אך רש"י בוחר דוקא את הגירסא שבמסכת עבודה־זרה[27]: „ליטול שכרם". הדיוק בולט יותר לאור העובדה המוזכרת לעיל, שבתחילת דבריו בוחר רש"י את הלשון ממסכת עירובין – „ולמחר..." – ולא זו שבמסכת עבודה־זרה, „ולא היום...".

ויש לומר הביאור בזה בהקדם, כי ההבדל בין הלשונות „לקבל" ו„ליטול" – הוא:

„לקבל שכרם" מורה שהשכר בא מצד הנותן – המקבל אינו אדון ליטול את השכר בעצמו, כי זה דבר התלוי לגמרי בנותן, ואילו הוא רק בבחינת „מקבל"; לעומת זאת, „ליטול שכרם" מורה, שהאדם לוקח בעצמו את השכר המגיע לו.

ובכך מבהיר רש"י שכאן מדובר אודות סוג שונה באופן תשלום השכר: „למחר לעולם הבא" יתחדש, שאז תהיה לבני ישראל בעלות על שכרם, הם ייקחו, „ייטלו" בעצמם את שכרם[28].

נמצא, כי אין לכך שום קשר עם הקביעה ש„שכר מצוה בהאי עלמא ליכא": כאמור, סובר רש"י בפשוטו של מקרא כי שכר מצוה קיים כבר בעולם הזה, וכמפורש בפסוקים רבים העוסקים בייעודים הגשמיים כשכר על קיום התורה והמצוות.

אך בעולם הזה ענין השכר הוא באופן של „לקבל שכרם": הקדוש־ברוך־הוא נותן ליהודים כל טוב סלה ב"בני חיי ומזוני (ובכולם) רוויחי" (=בהרחבה). אך אין ליהודי את הכח והתוקף ליטול בעצמו את השכר. ולפיכך, יתכן שיתערבו בתהליך זה סיבות שונות וצדדיות, שיגרמו בפועל שהוא לא יקבל[29] את השכר,

[בדומה לדברי הגמרא[30] על הסיפור בו ראה ר' יעקב, אחד „שאמר לו אביו עלה לבירה (=למגדל) והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל ומת" (=ושואלים

---

26) אבל בע"י שם „ולמחר ליטול שכרן". וכ"ה בילק"ש סוף פרשתנו (ראה הערה 24). וראה דק"ס שם.

27) עפמ"ש בהערה הקודמת י"ל שכן היתה גירסת רש"י גם בעירובין שם. אבל עצ"ע למה נקט רש"י גירסא זו דוקא, ובפרט שגבי שכר רגיל הלשון „קבלה" (ראה פרש"י לך טו, א. דברים א, יב. ולהעיר מפרש"י מטות (לא, ח) „הלך כו' ליטול שכר"). אבל בפרש"י ס"פ שלח ד"ה אני ה"א (מספרי שם) „ונטול שכר .. ולא נוטלים שכר". ואכ"מ.

28) להעיר ממחז"ל (ברכות יז, ב) והם נזונין בזרוע (וראה פרש"י שם). וראה פרש"י ריש פרשתנו. לקו"ש [המתורגם] חכ"ד ע' 36־35 ובהערות שם.

29) ראה פרש"י וישלח (לב, יא) שמא משהבטחני נתלכלכתי בחטא כו'.

30) קידושין שם. וכ"ה בחולין שם לפנינו (אבל ראה פרש"י וחדא"ג מהרש"א שם).

כיצד זה מתיישב עם הבטחת התורה לאריכות ימים על מצוה זו? ומבארים) – כי אילו בשעה זו היה „מהרהר בעבודת כוכבים" – לא היה ראוי לקבל שכר של „למען ייטב לך והארכת ימים" כפשוטו.

כלומר: על אף שהוא קיים את המצוות עצמן בשלמותן והחיסרון היה בענין אחר, שאין לו קשר ישיר לעשיית מצוות אלו[31] – גרם הדבר שלא יקבל את השכר];

לעומת זאת „למחר לעולם הבא, היהודים עצמם ייקחו, „ייטלו" את שכרם, ולא יתכן שיהיו בכך כל עיכובים...

ו. היום יתכן עיכוב צדדי בשכר, דבר שלא יתכן לעולם הבא

על פי זה מובן דיוק לשון רש"י „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם" (ולא – „ולא היום..."), משום שהחידוש של רש"י הוא

[לא שאין שכר לצדיקים בעולם הזה (בניגוד ל„שונאיו", אדם רשע ש„בחייו משלם לו גמולו הטוב") – כי אדרבה: לפי פירוש רש"י הקדוש־ברוך־הוא בוודאי משלם לצדיקים גמולם הטוב בעולם הזה, ככל הייעודים הגשמיים המפורשים בתורה בפשוטו של מקרא – אלא החידוש הוא

בצד החיובי, ש„למחר לעולם הבא" יתחדש אופן חדש בנוגע לתשלום השכר שאינו קיים „היום" – „למחר .. ליטול שכרם"[32].

וכך יתפרש כאן המשך הפסוקים: תחילה נאמר „ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו", שלרשע משלמים בדוקא מיד בחייו „כדי להאבידו מן העולם הבא", לעומת זאת אצל מי שאינם „שונאיו", יתכן מצב מסויים בו לא יקבלו את השכר מיד, כנ"ל;

ואחר כך אומר הפסוק – „ושמרת את המצוה... היום לעשותם", כלומר: סדר זה – שייתכן עיכוב בתשלום השכר – הוא רק „היום", אך „למחר לעולם הבא ליטול שכרם".

ז. לעתיד לבוא יתבטל „בית דין של מעלה"

הביאור הפנימי בהבדל האמור – האם תשלום השכר הוא באופן של „לקבל" או „ליטול":

בזמן הזה ענין תשלום השכר קשור עם בית־דין של מעלה. ולכן אין אפשרות לקחת לבד את השכר, כי הדבר תלוי בבית דין של מעלה.

---

31) להעיר מלקו"ש [המתורגם] חי"ט (ע' 214: ס"ע 218 ואילך).

32) ועפ"ז יש לבאר הגירסא בעירובין „למחר לקבל שכרם" – כי בעירובין שם מפורש שכוונת ריב"ל היא כהדרשה „לשונאיו הוא דלא יאחר אבל יאחר לצ"ג", היינו שצ"ג אין מקבלים שכרם בעוה"ז, ונמצא שגם קבלת שכרם היא רק „למחר".

לעומת זאת לעתיד לבוא, בעולם הבא – זמן שהוא „יום שכולו שבת"[33] – יש לומר שלא יהיה ענין בית־דין של מעלה, בדומה לכך שבשבת סגורים[34] כל בתי־דינים; ובמילא, אם יהודי יעשה מעשה טוב שעבורו מגיע לו שכר, לא ייתכן שיחול בכך כל עיכוב[35] והריהו נוטל את שכרו.

ח. העבודה של בני ישראל לעתיד תהיה – „ליטול שכרם"!

קיים הבדל נוסף בין שתי הלשונות „לקבל" ו„ליטול":

„לקבל שכרם" מורה – שהשכר מגיע לאדם על־ידי הנותן; לא זו בלבד שהנותן קבע את שכרו, כי אם הוא גם מעניק לו אותו, האדם רק „מקבל" את השכר.

לעומת זאת „ליטול שכרם" מורה, שהאדם צריך לקחת זאת – הנותן קובע שכר עבור המקבל, אך כדי שזה יגיע אליו, נדרשת פעולתו, שהוא יהיה ה„נוטל" אותו.

ובכך מדגיש רש"י את ההבדל בין הייעודים הגשמיים ובין השכר של העולם הבא:

היעודים הגשמיים הינם בבחינת „לקבל שכרם": הקדוש־ברוך־הוא נותן ליהודים כל טוב סלה ב„בני חיי ומזוני" – ובכולם – „רוויחי", ובאופן שהיהודי מקבל את שכרו בדרך ממילא (ללא כל פעולה נוספת מצדו);

לעומת זאת, השכר הרוחני בעולם הבא הוא סוג שכר נעלה יותר: חיי עולם הבא אינם כאלו בהם האדם הינו רק „מקבל" – אלא האדם צריך „ליטול" את השכר; נמצאים אז בעולם בו קיימת אפשרות ליהנות „מזיו השכינה", אך כדי ליהנות מכך בפועל הכרחית פעולה של „ליטול שכרם"[36].

ובכך מבהיר רש"י ענין נוסף בפסוק:

מלימוד הפסוק „ושמרת... היום לעשותם" ניתן להבין, כאילו הענין של שמירת התורה והמצוות שייך „היום" דווקא. מתעוררת איפוא השאלה: במה תתבטא העבודה של היהודים „למחר", בעולם הבא? שהרי אפילו בפשטות מבינים כי אין כל מקום לומר שבעולם הבא לא יהיה, חס וחלילה, ענין של עבודת השם[37]!

אומר רש"י – „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם": בעולם הבא יתעסקו בני ישראל בעבודה של „ליטול שכרם"[36].

– לפי זה נמצא, שפירוש רש"י זה כלל לא קשור לדיון האם ישנו „שכר

---

33) סוף תמיד.

34) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ו. וראה אד"ר בזח"ג (קכט, סע"א. קלו, ב) בנוגע לבתי דינים של מעלה (הובא ונת' בד"ה ואני תפלתי תרנ"ד, תש"ד). וראה ספר המצות להצ"צ מצות לא תבערו אש פ"ב.

35) ראה לקמן הערה 47.

36) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב: נהנין מזיו השכינה שיודעים ומשיגין כו'.

37) ולהעיר ממש"נ (בראשית ב, טו) ויניחוהו בגן עדן לעבדה ולשמרה.

מצוה בהאי עלמא" – משום שכאן השאלה אינה האם הקדוש־ברוך־הוא משלם שכר בעולם הזה, אלא: במה מתבטאת העבודה של בני ישראל "למחר".

ט. הקשר לשתי הדעות במהות השכר והעונש: נסי או טבעי

את ההבדל בין שתי הלשונות "לקבל" ו"ליטול" – ניתן לקשר גם עם שתי הדיעות[38] על מהותם של שכר ועונש:

א) שהם באים בדרך נס, כלומר: השכר והעונש אינם מגיעים מהמצוה או מהעבירה באופן של "סיבה ומסובב" ממש, אלא הם בדוגמת שכר ועונש שאדם קובע כרצונו בשביל מעשה טוב או הפכו.

ב) שהם באים בטבע, זאת אומרת שהקדוש־ברוך־הוא הטביע במצוות ובעבירות עצמן, שהם יגרמו לשכר או לעונש.

וזהו ההבדל בין "לקבל" או "ליטול":

אם שכר מצוות בא בטבע, נמצא, שכאשר יהודי עושה מצוה לא נדרש כל ענין נוסף[39] כדי לקבל את השכר – עשיית המצוה היא הסיבה שמביאה את השכר בדרך ממילא. "לקבל שכרם" – השכר מגיע בדרך ממילא והאדם צריך רק לקבלו.

אך אם שכר המצוות אינו ענין טבעי, אלא בא רק בדרך נס – נמצא, כי השכר אינו מגיע בדרך ממילא מצד עשיית המצוות, אלא תשלום השכר הוא פעולה נוספת, שלא מצד הטבע, המצריכה פעולה של נתינת ונטילת[40] השכר.

י. שרשם הפנימי של שני סוגי השכר

על פי הנ"ל ניתן גם לבאר, בפנימיות הענינים, את הדיוק בנאמר "ולמחר לעולם הבא (דוקא) ליטול שכרם":

שני האופנים האמורים בתשלום שכר – ענין נסי, או ענין טבעי – קיימים שניהם בשכר הרוחני עבור קיום התורה והמצוות.

ידוע[41] שקיימים שני סוגי שכר: א) השכר בגן עדן, שהוא שכר מוגבל כביכול[42], משום ששם מאיר האור

38) הובאו בשל"ה בית אחרון (יב, א־ב. טו, א־ב). וראה אגרות קודש אדמו"ר מהורש"ב כרך א ע' שצה ואילך. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 137 הערה 23 (וש"נ). ועוד. וראה הערה 43.

39) ראה אגרות קודש שם. וראה הערה הבאה.

40) להעיר מהמבואר בד"ה שיר המעלות תש"ג פ"ח, דמכיון שהענין דבאתעדל"ת אתעדל"ע אינו "הכרח אלקי טבעי" כ"א "הכרח אלקי רצוני", לכן "צריך זכות אשר האתערותא שלו יקובל למעלה" – וכש"כ אם שכר מצות הוא ענין נסי (ראה אגרות קודש שם).

41) ראה בארוכה בזה – ספר המצות להצ"צ מצות ציצית. ובכ"מ.

42) אלא שגם בשכר זה "אין שיעור לריבוי העליות שיוכל להיות באופן עילוי ההשגה

האלוקי המלובש בסדר ההשתלשלות, „אור הממלא". ב) השכר בתחיית המתים, שאז יאיר ה„אור מקיף" שלמעלה מהשתלשלות, „אור הסובב", שזהו שכר בלתי מוגבל.

ולכן: השכר הקשור עם אור הממלא המצומצם לפי ערך הנבראים, מכיוון שלגבי אור זה עבודת הנבראים תופסת מקום, השכר הוא באופן טבעי[43]: עבודת בני ישראל יוצרת את השכר;

לעומת זאת, על שכר המצוה של אור הסובב אין שייך לומר שהוא ענין טבעי בעבודה – משום שלגבי אור זה אין עבודת הנבראים תופסת מקום; אלא זהו ענין נסי שאיננו מוכרח, והוא בא בדרך מתנה מצד רצונו יתברך[44].

וזהו הטעם מדוע „ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם":

בעולם זה מאיר בגלוי ממש רק השכר המוגבל[45], מצד אור הממלא, ולכן תשלום השכר הוא באופן של „לקבל שכרם" – עבודתו של יהודי פועלת את נתינת השכר, כך שהוא מגיע אליו בדרך ממילא והוא צריך רק לקבלו;

לעומת זאת „למחר לעולם הבא", כאשר יאיר השכר הבלתי גבולי מצד אור הסובב[46] – הרי תשלום שכר זה הוא באופן של „ליטול שכרם"[47], השכר אינו מגיע בדרך ממילא, אלא ישנה פעולה נפרדת של נתינת ונטילת השכר.

(משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה)

---

*) ולהעיר מלקו"ש [המתורגם] חי"ז ע' 413 (ולקמן ע' 158), שהענין דשכר מצוה הוא הלכה – שהקב"ה „מחוייב" כביכול לשלם שכר מצות כמו שמשלמים לפועל (ראה לעיל סעיף ג), ע"ש באורך.

באלקותו ית"ש (סהמ"צ להצ"צ שם – טו, ריש ע"ב).

43) כי לאחרי שעלה ברצונו ית' שהעבודה תעורר – נעשה כן באמת* (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 112 הערה 13. וש"נ) וראה אגרות קודש שם, שזהו הטעם ששכר הו"ע טבעי. ע"ש (ושם מהגה"ה בשל"ה שם, שגם לפי הרמב"ן שכר מצוה מסובב מן המצוה עצמה אלא שבא בדרך סגולה. עיי"ש. וראה לעיל הערה 40: הכרח אלקי רצוני).

44) אף שגם אור הסובב נמשך ע"י עבודת האדם ובאופן שהעבודה היא הממשיכה את האור (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד שם. ח"ט [המתורגם] ע' 73. ועוד) – מ"מ מובן, שמכיון שהמדובר באור הסובב שלמעלה מנבראים, הרי בערך העבודה (המוגבלת) של נברא, הוא ענין של חסד ומתנה (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט שם. ועוד).

45) ראה אגה"ק סי' ג.

46) ראה בהנסמן בהערה 41. ושם, שזהו (בעיקר) בעולם התחי'. ולהעיר מהגירסא בפרש"י לע"י עירובין שם (ד"ה ולא למחר) ובענף יוסף שם.

47) ע"פ המבואר באגרות קודש שם, דדוקא בשכר המוגבל שייך העכבה והפסק ח"ו ע"י מדת הדין, אבל מה שנותנים מלמעלה בדרך מתנה חסד בלתי מוגבל, אין שייך בו עכבה והפסק של מדת הדין – מובנת השייכות למשנת"ל (סעיף ו-ז) בפירוש „ליטול שכרם", שנוטל מעצמו ואין שייך לעכב השכר.